

Uroš Zupan: *Lokomotive*. Ljubljana: Študentska založba, 2004.

Pesem v prozi, po kateri je zbirka dobila ime, govori o obisku odlagališča odsluženih lokomotiv, ob katerem se pripovedovalec spomni nekih drugih lokomotiv, ki jih je hodil opazovat kot otrok. Veliki, težki stroji so bili "prijazne prikazni", toda spomin nanje je negotov in pripovedovalec prizna, podobno kot približno dvesto let pred njim W. Wordsworth v svoji poetični avtobiografiji, da ne more ločiti stvari, ki so se res zgodile, od tistih, ki si jih samo domišlja. Wordsworth se je v otroštvo vračal zato, da bi v njem spet odkril izvor svoje pesniške moči – domišljijo, o kateri je bil kot mnogi romantiki prepričan, da jo zatira razum odraslega moža. Zupanovi razlogi za obujanje spominov na otroštvo so nekoliko drugačni, saj z domišljijo nima težav. V pesmi *Slovo od filozofije* o njej pravi, da "vstopa na polje neoznačenih stvari" in da se je "zadovoljstvo zbujati v njenem vrvežu". Prva izjava dokaj natančno opiše, kako pesnik uporablja domišljijo: z njeno pomočjo odkriva podobnosti in ustvarja metafore, s katerimi opisuje stvari, najraje naravo. Oblaki so "nasledli tankerji, iz katerih je začela iztekati tema" (34), "luna z gladkimi prsti bere prihodnost z listov dišečih zeli" (38), "zelene tamariše na krivih nogah neslišno tečejo skozi popoldne" (29) ... Zupanove metafore pogosto oživljajo naravo, so razpredene in dekorativne, predvsem pa nakazujejo senzibilnost govorca, njegovo sposobnost za prepoznavanje čutnih kvalit. Najbolj nenavadna je prikrita identifikacija sončnega obzorja z velikim peščenim mačkom, ki spominja na Eliotovo rumeno meglo-mačko.

Otroštvo v zbirki *Lokomotive* ni predvsem povezano z domišljijo. Za Zupana je, podobno kot za G. Trakla, privlačno zato, ker je edino obdobje v človekovem življenju, ko polnosti bivanja ne kali zavest o smrti. Otroci nima spominov ne pričakovanj, zanj obstaja samo bogastvo doživljanja, s katerimi ga

radodarno obsipa svet. Otrokovi čuti so ves čas zaposleni, toda občutka za čas še nima. Zato je varen in miren. Način otrokovega intenzivnega doživljanja je nekaj, kar odrasli običajno izgubimo. "In če bi sedeli v ječi, katere zidovi ne bi spustili do Vaših čutov niti šuma sveta – kaj Vam ne bi še zmeraj ostalo otroštvo, to izbrano, kraljevsko bogastvo, ta zakladnica spominov? Nanj obrnite pozornost. Poskušajte vzdigniti potopljene senzacije te prostrane preteklosti," naroča R. M. Rilke v svojih *Pismih mlademu pesniku*. Zupanovo pesem *Vrt*, *Bach* lahko beremo kot čudovito izpolnitev tega naročila, toda nagib za nastanek pesmi pravzaprav ni pomemben, dokler ne ugotovimo, da je vprašanje, kako pisati, ena glavnih tem Zupanove zbirke. V pesmi *Kajenje* pesnik ugotavlja, da ne ve, kako naprej, ne more se navdušiti za eksperimentiranje kot njegov mlajši kolega Primož Čučnik, zato sklene z napovedjo, da bodo nekoč vsi "nehali in kaditi in pisati". Tudi v pesmi, s katero se zbirka konča, razmišlja o spremembi življenja, češ da je biti pisatelj skrajno dolgočasno. Toda po drugi strani je v zbirki cela vrsta verzov, ki pisanju poezije pripisujejo izjemen pomen, pesem je namreč edina, ki lahko trenutku podeli trajnost in ga s tem iztrže iz pozabe. Nezanosljiv spomin tega ne zmore.

Dobršen del pesmi v *Lokomotivah* je nastal z natančnim, pogosto, a ne zmeraj, z metaforičnim popisovanjem čutnih dražljajev in čustvenih odzivov, ki jih ti sprožajo v opazovalcu. Oseba, ki doživlja, je izenačena z osebo, ki govori, in nobenega dvoma ni, da je to avtor sam. Prvoosebni govor v nekaterih pesmih prerašča v pripoved o dogodku (1984 + 3) ali več dogodkih (*Lokomotive*), toda to ne pomeni, da lahko uporabimo oznako pripovedna pesem. Zgodbe, kolikor jih je, imajo izrazito lirsko funkcijo, torej jih avtor ne zapisuje zaradi njih samih, ampak zato, da bi izrazil svoje notranje življenje. V pesmi *Lokomotive* sta v zgodbi o otroških sprehodih k odsluženim strojem bežno omenjena ded in oče. V sklepni poanti se izkaže, da je njuna navzočnost ključna za razumevanje pesmi. Otrok se je namreč ob topli roki, ki ga je nekoč vodila, počutil tako varnega, da so lokomotive v spominu odraslega pripovedovalca neločljivo povezane z občutkom varnosti in najbrž tudi ljubljenosti. Zelo podobna sta občutka sreče in miru, ki ju pripovedovalec doseže z odprtostjo čutov in z utišanjem razuma. "Mirno uživanje ob trenutku" je sposobnost, prethotapljena iz otroštva. Največji užitek omogočajo nekatere slike, nikakor ne "konceptualistični drek", pozitivne učinke imata tudi izbrana glasba in narava, zlasti morske krajine.

Mir je v zbirki *Lokomotive* tako pogosta in pomembna beseda, da ji lahko pripišemo simbolno vrednost, označuje namreč doživetje presežnega, nečesa, kar prihaja z drugega sveta in se z besedami komaj da opisati, a je posledica zbranega gledanja, poslušanja, vohanja in dotikanja stvari. Pesniški postopki, ki jih uporablja Zupan (naštevane, ponavljanje, variiranje po načelu nasprotja), uspravajo razum in ustvarjajo poseben ritem, ki se zlasti v pesmi *Tempera* ujema z vsebinsko zamaknjenostjo v posebno, skoraj meditativno stanje. Razpoloženje, ki ga ustvarjajo nekatere pesmi, spominja na atmosfero iz

zbirke *Odpiranje delte*, čeprav Zupan vse od te knjige, po lastnih zagotovilih, načrtno ne uporablja aluzij ali metafor iz raznih mističnih tradicij.

Nasprotje trenutkov popolne pomirjenosti, v katerih je razum kot uspavan, so obdobja, v katerih vlada melanholija. Razna navodila, kot "ne misliti na nič" (49), "vdihni in preseli oči" (57), "pozabi se in molče opazuj oblake" (71), so znak, da se opazovalec ne more trajno zlit z opazovanim svetom. Otroštvo je nepreklicno minilo, nemogoče je bilo preprečiti njegov konec, prav tako nemo-goče pa je ustaviti čas v katerem koli drugem trenutku mirnega uživanja. Zupanov "jaz" se mora sprijazniti s svojo nemočjo. W. Blake je nekaj let po *Pesmi nedolžnosti*, v katerih je govoril o otroštvu, napisal še *Pesmi izkušnje*, ker je bil prepričan, da stanje nedolžnosti samo po sebi ni dovolj, za duhovno rast je po njegovem mnenju potrebna tudi izkušnja trpljenja. Zupanov poskus prizemljitve "jaza" je drugačen, naloga je zaupana racionalnemu umu, ki za svoje orodje uporabi ironijo. Tarča posmeha je najprej pesnik sam, obtoži se "ribjeustnega hlastanja za jasnino" in v svoji nostalgiji prepozna bolezen. V pesmi 40 opiše svoj rojstni dan in obračuna s tistim delom sebe, ki hlepi po javni pozornosti in priznanju. Zakonca Beckham in Jan Platenjak so primeri ljudi, ki so zares postavljeni v soj žarometov, in večina malo bolj razgledanih ljudi se najbrž tolaži z mislijo, da zvezde pod sijočo lupino skrivajo plehko sredico. Toda pesnik se ne ponorčuje samo iz medijskih zvezd, ampak tudi iz poskusov vzvišene distance do njih. Navsezadnje je celo papež človek, ki počne zelo banalne reči: jé (sicer zelo skrbno vzrejene purane) in gleda nogomet. Rilke v že omenjenih *Pismih mlademu pesniku* pravi, da je ironija dodatno sredstvo za razumevanje življenja ter da pred velikimi in resnimi zadevami postane majhna in nemočna. Prav to je najbrž razlog, da Zupan ne ironizira poezije v celoti, ampak grobo zavrne samo tisto pisanje, ki se skriva v visokem stilu in si ob tem domišlja, da izreka dokončno resnico.

Mir in ironija sta dve osnovni občutji, ki bralcu ostaneta kot okus po zbirki *Lokomotive*. Ko so platnice zaprte, je težko razvrstiti občutke, ker so pesmi ubrane na veliko različnih strun. Problem minevanja, iskanje pravega načina bivanja, vprašanje, kako pisati – to so samo najbolj prepoznavne teme. Ob njih bi lahko razmišljali tudi o odnosih med ljudmi in o odnosu do narave. Knjiga kot celota je morda manj privlačna, kot so posamezne pesmi (*Tempera*; cikel *Slovo od filozofije*; *Vrt, Bach*), ki omogočajo zelo intenzivna bralska doživetja, pri čemer navdušuje predvsem Zupanovo nazorno opisovanje čutnih doživljajev.